

А П Ъ С Н Ы

Ареспубликата хэынтқарратэ усхэарта «Апъснымедиа»

2024 ш. иун 6 № 43-44 (21 550)

Ахэыцқэа – хцеипш иацызцо

Рашээрэмза 1 азы Апсны Ахада Аслан Бжьаниа Апсны жэлэр ахэыцқэа рыхьчара Жэлэрбжьаратэи Амш.

ратэи Амш рыдиныхэалейт. Адныхэаларафэи, иарбоуп: «Хатыр зкэу хауаажэлэр, еизхэ-

уа абицара!

Гэык-псык ала ишэыдысныхэалоит ахэыцқэа рыхьчара Жэлэрбжьаратэи Амш.

Ахэыцқэа - хэцстазаарафкны зеггы иреиғыу атып ааныркылоит. Хара ргэы бзиаарц, насып рымазарц, ацарадырра бзиа роурц, рацхьака ацстазаарафкны амэа лаша ианыларц азы ихалшо зеггы кахцалар хтахуп. Ахэычы нап идкыланы иаазара, изинкэа рыхьчара - иарбанзаалак ахэынтқарратэ политика азцаара хадакэа ируакуп.

Ахэыцқэа-хцеипш иацызцо роуп. Харт аижабацаа хууп атакпхыкэрагы зду ауафара рылтырц азы, рацхьака иацсоу ацстазаара рзацдаразы.

Ахэычи еизхарафкны, хэарада, атып чыда ааннакылоит аазара. Убри акынтэ, итабуп хэа расхэарц стахуп атацаа, арцаоцаа, иара убас еизхауа абицара реитцаазара зыбаба аду зеггы.

Рацхьатэи ацхынтэи амш азы Апсны ахэычы жэлэр зеггы ирзеигьасшыоит акэфеиракэа, анасып, агэыргыра, агэабзиара!

Ирыгымхааит аижабацаа рыгэцаракра, рыбзиабара».

13 шықэса цит ицстазаара далцижытеи

Агэалашэара

Апсны Ахэынтқарра анапхгара Апсны асбатэи ахада инышэынтрафэ ашэцкэа шьтарцеит.

Очамчыра араион Цыгарда акытан анышэ иамадоу Сергей Уасил-ица Багацш игэалашэара хатыр ахэыртарц уах инейт Апсны Ахада Аслан Бжьаниа, уи ихатыпуаф Бадра Гэынба, Апсны Жэлэр Реизара Аижабы Лаша Ашэба, Ахада Иусбарта анапхгашы Абесалом Кэарча, Апсны икоу Урыстэыла ацхаражэаф Михаил Шургалин, Аижабыра иалоу, Жэлэр Реизара адепутатцаа, ауаажэлэрра ахатарнакцаа, ашколхэыцкэа.

Маи 29 азы 13 шықэса цит Сергей Багацш (1949 март 4 – 2011 маи 29) ицстазаара далцижытеи.

Апсны Ахада Аслан Бжьаниа анышэынтрафэи ашэцкэа аныштарца

ашьтахэ ажурналистцаа иреихэейт Апсны адоурых афэи Сергей Багацш тыпс иааникыло.

Ахэынтқарра Ахада иажэакэа рыла, ацсуа политикэа рахьтэ «иналукаазаша ахэынтқарратэ усзуш» хэа ззухэаша ирацхьагылоуп Владислав Арзынбей Сергей Багацшы.

«Арт рэыцэагы еидукулаша, еифурцшыша хатаражэоуп», – иатцишит Бжьаниа, иагэазгэейтеит Сергей Уасил-ица Багацш изанаатдырра харагы, уафэтыфсак иахасабала игэыразра.

«Цақыла игэгаз аицежажэаракэа рымфэпгара, иахатыр, имаршэакра, ипринципра, уафэтыфсак иахасабала иказшыакэа урыдрьцхьалон, илшон итэыла агэтыхакэа реитцааара, насгы убарткэа кайцон даара хыфэла, кэышрала», – ихэейт Бжьаниа.

Ахэынтқарра Ахада иазгэейтеит 2008 шықэсазтэи ахтыскаа зынзаск дачеакала рхы дырхар шалшо, избанзар 2008 шықэсазынза Апсны адгьылтцакыра 10 процент акара бьарла еибытаз акыртцаа рнапэи икан.

«2008 шықэсазоуп ианалыршахаз Апсны ахынзаназаазо асуверенитет ашыакэагырлыра. Абарт адоурыхтэ хтыскаа Сергей Уасил-ица Багацш хшыфэла еифэкаауаз аускэа ирылтшэахейт, иара убас Урыстэылатэи хшыфэла урткэа агэра дыргара илшон, даргы игэра ргон», – иазгэейтеит Ахада.

«Сара лассы-лассы дысгэалашэалоит, гэгэалатэка хэаас исымоуп дахьхалагылам», – ихэейт атыхэтэан Аслан Бжьаниа.

Аижабырей араионкэа рхадацэеи алархэны

Апсны Ахада Аслан Бжьаниа аижабыра иалоу, акалакэкеи араионкэеи рхадакэа реижабацаа алархэны аусуратэ еилацаажэара мфэагэейт.

Амш аусхэацштэ акны икэгылан азцааракэа: афымцамч аганахыла хаамтазтэи атагылазаашыеи 2024 ш. азы афымцамч азымхара ахартаара аусмфэагэатэкеи; 2023-2025 шықэскэа рзы Апсны асоциал-экономикатэ рефэара иазку Аинвестицатэ программа ианазшашыоу азы; акытанхамфэа арфэара Апрограма анагзара шымфэагысуа азы; 2023 – 2025 шықэскэа рзы ахэынтқарратэ хыкэытэ программа «Анхартэ» анагзашыа, – ианацхауейт Апсныпресс.

Апыза-министр актэи ихатыпуаф, аенергетикей атранспорти рминистр Цыансыхэ Нанба Ахэынтқарра Ахада иеихэейт афымца аганахыла аускэа ртагылазаашыа.

Уи иажэакэа рыла, апрель азы рхы иадырхэаз афымцамч ахэашэара апроцент иартэейт 48 процент (2023 ш апрель азы – 27,5 процент). «Аиуристтэ хэфэка рганахыла афымцамч ахэашэара – 83 процент, ауаапсыра – 29,8 процент», – ихэейт Нанба.

Ихэфсыз ашыкэс азы ауаапсыра рганахыла ахэашэара акацдарбакэа зейпшоузеи хэа Ахада изцаара атакс, Нанба ихэейт: «Ихэфсыз ашыкэс азы ауаапсыра рганахыла ахэашэара апроцент иартэон 11,7 процент. Хазну аамтазы Ареспубликатэ биуцэет акнытэ апхьазагакэа рыкэыргыларазы иоуштып 40 миллион маат, хазы 10 миллион маатгы ауштып иаттаху ашыкэгыла аахэаразы.

Маи 29 азы Цывартэи азеизакыртафэи азы афазара иартэейт 473

метра. ЕгрГЕС маи азы иоунаштыз афымцамч иартэейт 543 миллион кВт саат. «Хазну аамтазы фымцала аиқэыршэара атагылазаашыа тышэынтэалоуп. Аха ашыкэс антэамтаз афымцамч ахэахымыхо аганахыла шэара шанапынцэакэа инарыкэыршэаны адцакэа рытоуп афинанскэа Рминистррей «Амшынеикэафымцамчи», – ихэейт Нанба. Афымцамч ахэашэара апроцент зегрейха илакэуп Гэылрыцштыи, Очамчыратэи, Ткэарчалтэи араионкэа ркны. Апхьа игылоуп Гагратэи, Акэатэи, Галтэи араионкэа.

«Ашыкэс нтэаанза еизгатэуп атыла еицкэарада афымцамч аиурц азы 1 миллиард маат. Убарт ацаракэа араионкэа рыбжьара иахшарц халшон. Абри азцаара иаицпыркэазакаа аытакэа реижабацаа иражэалатэуп, атыданкэа рахы инеилатэуп, атагылазаашыа иахылацштэуп», – ихэейт Бжьаниа.

Апыза-министр ихатыпуаф, аэкономика аминистр Кристина Озган Аинвестицатэ программа аусмфэагэатэкаа рынагзаразы аускэа ртагылазаашыа далацаажэейт.

«2023-2025 шықэскэа рзы Аинвестицатэ программа азеипштэ мэхакы иартэоит 3,4 миллиард маат. Ацхьанатэ апрограммала иазпхьагэатан 4,5 миллиард маат, аха уи рмачын. Хазну ашыкэс азы иарбоуп миллиардк маат. Убарт рахьтэ хнапэи иаахгэахэейт 258 миллион маат, мамзаргы 25 процент», – лхэейт лара.

Аэкономика аминистр интэааны дырзаатгылейт ахты-калакэи араионкэеи ркны инарыгзауа аусмфэагэатэкаа. Хазну ашыкэс азы Ареспубликатэ хэычтэи хэышэтэырта аргыларэ иалагоит. Иара убас иазгэадоуп И.Когониа имфэа акатран акэцара. Абазакаа, Цыонуа, Гэлиа

рымфэакэа рфэи аусуракэа рхыркэшарахы инейт. Гэдоутэ араион акны аплан иарбоуп Лыхни Хэапи ркны автомашыныамфэакэа рыхэтакэа фба рырфеиара. Очамчыра араион акны 50 миллион маат арбоуп акалакэа аонудкэатэи амфэакэа рзы. Хазну ашыкэс азы Ткэарчал араион акны ихыркэшахоит Ткэарчал-Акармара, Ткэарчал-Агэыбедиа ирыбжьгоу амфэакэа рыкэцара, иара убас Ткэарчал акалакэа акны Ахакеитра Амфэадугыи. Гагра араион афэи алимит иартэоит 398, 35 миллион маат. Цсоу Акэеи ирыбжьгоу амфэаду иагу-иабзоу акэцара иазоужьхоит 52, 82 миллион маат.

«2021-2023 шықэскэа рзы акытанхамфэа арфэиара иазку апрограма анагзаразы иоуштын 300 миллион маат, анапэи иааган 292 миллион маат. 30 миллион маат рыхэ атиаакэа рыхьчаразы ахиаматэ хархэагакэа 11 370 литра аахэан. Атыпантэи аусбартакэеи хареи аус рыдаулеит 18 нызкы гектар, иара убас иаахэан 4,6 миллион маат рыхэ амыругакэа, амашына-атрактортэ станциякэа рзы. Хышыкэса рынудкэала ашыкэс рацаа нызтуа атиаакэа 172 нызкы шыта ааххэейт. Урт зеггы еитхэахэейт, фышыкэса-хышыкэса рыла ашэыр рфэалоит», – иазгэейтеит Цыопуа.

2023-2025 шықэскэа рзы ахыкэытэ программа «Анхартэ» анагзаразы ахэасабрба кайцеит асоциалтэ еиқэыршэарей адемографитэ политикей рминистр Руслан Ацэба.

Ахэасабрбафэи ишарбоу аицш, 2023 шықэсазы ирыдыркылейт арзахал фыцкэа 95, урт зеггы аус рыдулан. Акомиссия арзахалкэа 103 ирыхэапшит, убарт рахьтэ адгыларэ рыртеит 67 арзахалкэа, 60 миллион маат рыхэ.

«Ахьз-Ацша» аорден – инапэи

Урыстэылан Апсны Ацхаражэахэартафэ

Урыстэылан Апсны Ацхаражэахэартафэи Урыстэыла икоу Аахыт-Уапстэыла ацхаражэафэи Знаур Гассиев «Ахьз-Ацша» аорден III афазара ианашыра мфэагысит.

Латцарамза 14, 2024 шықэса рзы Апсны Ахэынтқарра Ахада Аслан Бжьаниа Знаур Гассиев Апсны Аахыт-

Уапстэылейи рыжэлэркэа рыбжьара аусеицурей аифызарей рыргэгаарафэи хатала илагала ду азы аорден «Ахьз-Ацша» аорден III афазара ианашыаразы Ауспка инапы ацаиоит.

Ахэынтқарратэ хамта Москва икоу Апсны Ацхаражэахэартафэи Знаур Гассиев инапэи итеит Урыстэыла икоу Апсны ацхаражэафэи Алхас Кэытцниа.

Знаур Гассиев Апсны анапхгара ркынтэи иоуз ахшыфэыштыррей иусура ахатыркэцарей рзы итабуп хэа ихэейт.

Апринци Гагреи

Акурорттә қалақь ашьатарқоы

■ **Ладарамза 21, 1844 шықасазы дийт еицырдыруа аҗсуа меценат, агуманист, акурорттә қалақь Гагра ашьатарқоы Александр Пиотр-ица Ольденбургски. Сынтәа дийжтәи 180 ш. тит.**

Александр Пиотр-ица Ольденбургски император Павел I ица имата иакәын, еицырдыруа анемец хылтшәтра еиуаз аурыс герцогтә тауадшәтра датәын.

1835 шықасазы апринц Ольденбургски иаб иагъшәгарала дахысуеит Санкт-Петербург иаартыз Азиндырратә царайуртә акны ихартәау акурс. Иаб иеицшәтәкә апринц ауаа рыцхыраарей, арккаратә ус амәап-гарей рахь агәазыҗәара иман. «Иара агәыҗалалратә цыраара кәитон: хылақшара ритон ахәычтәи хәшәтәйртәи, Ацкәа Гьаргь Аиааирагәш ихъз хызы агәшәтаратә гәыпқәеи, арыжәтә мап ацәызкызы ргәыпци, иара убасгы адгылара иитон аурыс царауаф Иван Павлов – Урыстәйла афизиологиатә школ ацдаразы имәаҗигоз аус акны», – иәуеит ажуриалист Анатоли Клиуев, «Апринц Ольденбургски – акурорт Гагра «аб» хәа хызыс имзоу истатиа акны.

1856 шықәса инаркны 1890 шықәсанза Александр Пиотр-ица апоручик инаиркны аинрал-адиутант икынза арратә мәа данысит. Ианашьан хыпхәазара рацәала аорденкәа, иара убас ахәаанырцәтәи аорденкәеи амәдалкәеи 16.

1881 шықәса инаркны агәыҗалалратә усура далагоит. Иреихазоу ақәыршахәтрала азиндырра Аим-

ператортә царайуртә, апринц П. Г. Ольденбургски ихъз зху Ахәычы-еибацәа раазартә, агәыҗалалра-еихәшәцәа Ипшәбоу Реилазаара ацдәафис дкалоит. Ацдарадырра, агәаҗиарахәчара аусккәа рәи агәыҗалалратә усура наигзон. 1890 шықәсазы Ольденбургга ртәацәаратә парала, апринц ихатә далахәны Санкт-Петербург иаартын аексперименттә медициназы Аимператортә Институт.

Апринц Ольденбургски игәлашәара чыдала хәтыр рзакәуп аҗсуа жәлар.

Дышқәнагәлеи апринц Аҗсныкәа, насгы тәурыхла уи дышқәмадоу акурорт Гагра ашьақәгыларә? Уи атәи инартәбааны истатиафәи далацәажәоит апрофессор, ацәурыхтәафис Станислав Лакоба. XIX ашәышықәсазы Гагра азмахракәа ахырацәаз тыпцн, арака ашыз чымазара икан. Аҗхынра – иааузымычәауа ихәгыҗашәуран.

Апринц Ольденбургски раҗхәа-закәны Гагра датәаит 1901 шықәсазы. «Ашыҗь уи, асаат 6 рзы, аҗба «Ледокол» Гагрәтәи абаа хыжәжәаракәа инрыдгылеит, – иәуеит уи аамтә иазаатгыло ацдарауаф Станислав Лакоба, – Ақәатәи аокруг аиҗабы ихәтыпуаф, акапдан Зинченко аруаа ишырқазшәоу еипш аҗсшәа иеихәеит». Иара убасгы, Калдахәара ақытантә иааит гәыпқәык аҗсуа хәарада, чеицыкала апринц иҗилейт: ирхианы игылаз аишәа иқәын асыс зны, аҗсуа фы, ашә».

Уи аицылараан икалеит даараза аинтерес тцәз хтәыс. Ладариа зыжәлаз аиҗагәо ила, аҗсуа апринц иахь ахәара кәртеит, иара дзыхчоз рабцәар акнытә шәақкәак аамтәла ириҗарц, ашьхара ицаны абнахәа, мамзар абнакәты шыны изааргарц азы. Арака ихәатәуп, ускан икәтцәз адтала 1898 шықәса инаркны Гәдо-

уа ацәкырадгыл акны инхоз ауа-аҗсыра зегъы абцәар шрымхыз атәи.

«Апринц аҗәлар рхатарнақцәа рахь ихы нарханы дааҗышәырччан, х-шәақк аҗсуаа ирышәт хәа адтәа кәитцәит», – иәуеит Станислав Лакоба. Хара имгәкәа ашәарыцафцәа хынхәуеит абнацәмақәа фба шыны. Апринц даараза игәаҗхәит ари аиқәшәара, акрифон, акрижәуан, «аҗсуаа ргәаҗиаразы» аныхәафә ашьтырагы ихаштәуамызт. Мышкәак рышәтәхь, апринц датәауеит Афон Ғыц, анафс – Ақәа.

1901 шықәса, абцдарамза инаркны акурорт аргылара нап аркын, ишәтцәз аихамәала адәыҗбақәа аргыларатә маҗәахәкәа ааргон. Апринц Ольденбургски иаан ауп Гагрәтәи ижәытәзоу абааш Абаатә анрыцкәаз, иагыз-иабаз аныкәтцәз. «Апринцесса Ольденбургскаиа лцарала, аханатә иамаз ацшра еиқәырханы ареставрация азун Ацкәа Ипати иуахәама. Ауахәама ахыбра иахаргылан ахахәтә цыаркәа, ацзамцқәа, аныхачапақәа тхит еицырдыруа аурыс сахьатхышә Михаил Нестеров, чыдала уи азы Санкт-Петербургынтә Аҗсныкәа иаагаз», – иазгәеитоит Клиуев истатиакны.

Акурорт Гагра ргылан фышықәсеи мызқәаки рыла. Амшын азаа-игәара иацдан асубтропикатә бахча бзиа, уи ашәнуцкәа икан аскульптуракәа, азтәкәа, апальмакәа, ала-мала иупдымло ацлақәа. Ашьхә анаарафәи икәтцән азыхәышәтәйртә, амармалташ иалхыз англыз ваннакәа. Ақалақь афәи иргылан ашәкәа, адәкәанкәа, аресторанкәа, аҗбакыдгыларатә, ателеграф-пошәтәтә мацзура аус ауан.

Зегъ реиха иҗшәз аргыларакәа ируакын аресторан «Гагрыпш».

Уамашәа иубаратәи икан, асаса-аиртәкәеи аресторанкәеи ахызкәа рыҗараан апринц аҗыптантәи атопонимика ахәылихуаз, иара убасгы лассы-лассы идикылон аҗсуа тауадцәеи аамыстацәеи.

Акурорт аартра гәыргәарала имәаҗысит 1903 шықәса, аҗырынхәа 9 рзы, аресторан «Гагрыпш» акны. «Асасцәеи аднәхәаларақәеи идкыло, Ольденбургски ацәақәа реинкәабжыы зыфәныфәуаз аресторан акны раҗхәтәи аҗсшәафцәа иранеишәон аразны медалкәа, аныхәамш азы чыдала ичақәз», – иәуеит Анатоли Клиуев.

Анафс, апринц Александр Пиотр-ица Ольденбургски иҗхәыси иара иеи псшәарахәа лассы-лассы Гаграка иаалон, акыраамтәгы арака ирхыргон. Аҗсны ацәурых афәи Александр Ольденбургски ихъз наунаҗа иаанхоит Аҗсни, Кавказтәи амшынфәкәи ркны иреиҗәзоу акурорттә қалақь аргылаф иахәсабалә.

1917 шықәсазы ареволюция анцысы, апринц Ольденбургски Урыстәйлатәи аимпериа акнытә дыкәтцәны, Финлиандиа далсны Германиака дцәит. Ацыхәтәантәи ишықәскәа ихигейт афранцыз қалақь Биарриц акны. Иҗстазаара далцит 1932 шықәсазы, 88 шықәса шихытуаз. Анышә дамадоуп дахынхоз ақалақь акны.

Аҗсуа дуней иазааигәаз

Етери БАСАРИА – 75 шықәса

■ **Ашәкәыфәы, аиҗагәо Етери Басариа дийжтәи 75 ш. тит.**

Етери Фиодр-иҗа Басариа дийт (03.06.1949) Очамчыра араион Кәтол ақытан. СССР ашәкәыфәцәа Реидгылеи, Украина ашәкәыфәцәа Рмилаҗтә Еидгылеи, Аҗсны ашәкәыфәцәа Реидгылеи дрылан. В. Г. Короленко (1999), Н. Гоголь (2008), И. Долгоруки (2008) рыхызкәа зху апремиақәа ланашьан. Ашәкәыфәы аҗсуа кыта дшәаазгы, аҗсшәа шылдыруазгы, дыфәуан урысшәала. Лырәиамтәкәа зегъы шамахамзар аҗсуа цстазаара иазкуп.

В. М. Ломоносов ихъз зху Москва тәи ахәынҗарратә университети (1972), А. М. Горки ихъз зху Алитературатә институты (1973) кәфиарала дрылгеит. Лцара аныхлыркәа ашьтәхь аус луан Москва, акибер-

нетика аинститут апресс-центри, ажуринал «Кибернетикеи» (1980ш. азынза) ркны. Аамтәк азы Аҗсуа радио адикторс дыкан. 1989-1999 шш. раан агәзет «Труд» акорреспондент чыдас аус луан. 2000-2002 шш. рзы ажуринал «Доктор» аредакторс даман. 2002-2004 шш. рзы акәзар, агәзет «Правда Украины» акны аредакция ақәша деиҗабын.

1972 ш. инаркны ләымтәкәа ркыпхыуан ажуриналкәа «Юность», «Алашара» (аурысшәахытә аиҗагәа), «Абаза», украинатәи аперидикатә тыжымтәкәа ухәа егыртгыи.

Итҗыкыт ароманкәа хҗа, аповесткәа, хыпхәазара рацәала аҗәабжыкәа.

Аурысшәахь еиҗалгеит Баграт Шынкәба ироман «Ахахә еиҗса» аҗбатәи ашәкәы, Витали Амаршәан иҗоурыхтә роман «Аҗсхә» (иҗыҗуп Ақәа, 2003, «Леон Апсхә» ахызны, аҗбатәи аҗыжымтә иахызуп «Апсхә», Ақәа, 2012).

Е. Басариа лырәиамтәкәа жәпакы аҗсуа, аиталиан, аукраин, анемец бызшәақәа рахь еиҗагоуп. Авторс дрымоуп иара убас аҗсуа поетцәа Иуа Коғониа, Таиф Ацәба, Геннади Аламиа ухәа ирызку астиақәа.

Урысшәала жәохә инареиханы лышәкәкәа тыжыын. Аҗсшәахь еиҗагәны иҗыҗит: «Абас адгыл аншу» (Аповести аҗәабжыкәеи, Ақәа, 1980).

2013 ш. май 13 рзы иаамтәкәа лыҗстазаара далцит, ацәацәара даналала ашьтәхь акыр шықәса дахынхоз Киев ақалақь акны.

Фазиль Искандер изкны

Аиубилейтә хәылқазы

■ **Ааигәа И. Гь. Папаскыыр ихъз зху Аҗснытәи Амилаҗтә библиотека акны имәаҗысит еицырдыруа ашәкәыфәы, апоет, апублицист Фазиль Искандер дийжтәи 95 шықәса ацра иазкыз ахәылқаз.**

Арака ицәыргәқәтцән иара убас Ф. Искандер ишәкәкәеи, ишәымтәкәа знылахоу агәзеткәеи ажуриналкәеи, насгы еиуеицшым афотосахьақәеи.

Абиблиотека ақәша аиҗабы Диана Гәлиа ләызцәа лыцәырхырааны еиҗылкааз ахәылқаз иалахәын А. С. Пушкин ихъз зху Ақәатәи аҗбатәи абжыаратәи ашколи И. Н. Воронов ихъз зху ахпәтәи абжыаратәи ашколи ртәацәа.

Ф. Искандер иҗстазаарей ирәиаратә мәеи ирызкны дыкәгылеит Диана Гәлиа. Уи иааркәафәны дрылацәажәеит адунеи акны зыхыз рдыруа ашәкәыфәы инысма акнытә еиҗа хра злоу ахтыскәа, насгы иалкаау ишәымтәкәа дызатәгылеит. Дафымсит Аҗсны, Ақәа ииз, иаазаз арәиәафәы еснагь иҗсадгыл дшәдхәалаз, ахтны-қалақь акны ишыҗоу уи ихъз иадхәалоу аҗыпқәа маҗымкәа.

Абиблиотека аиҗабы Борис Чолариа иазгәеит, Ф. Искандер ирәиамтәкәа ркны даҗәзәи диламәащәо Аҗсны иадхәаланы бахәатәрала ишәыригыз, егызгыригыз акыр ацәурыхтә тәкы змоу ахтыскәа.

«Инартәбааны аҗхәафәцәа ирылацәаз ипрозатә фымтәкәа ркны автор илришеит аҗсуа жәлар ржәытә-рәатә ацәыргара, насгы рмилаҗ хәфә, рдоухәтә дуней, ртәдас-рқәабз, ртрадициякәа инартәбааны раарцшра. Ирәиамтәкәа хәамтәзы аҗар иргәаҗханы ирыпхәоит, хбиблио-

тека иаҗәауа рахытә азәырфәи ишәкәкәа ирызфәлымхәуп. Иахәа ашкәоҗыҗкәа даҗәзәныкыи ишәақәдыргәҗәоит уи ирәиара ишызәыҗоу, бзиа ибаны ишзырырго. Ус анакәа, Ф. Искандер ишәымтәкәа «рра рықәзам», – ихәеит Б. Чолариа аусмәаҗгәтә дазаатгылауа.

Уаҗәы-уаҗәы асценахь ицәыртәуаз имәаҗгәо – Ақәатәи ахпәтәи ашкәо ацәафәи Руслана Допуа ашәкәыфәы ирәиара иазкны дыззаатгылоз азфәлымхара бзиа аманы ирыдыркылон. Ашкәоҗыҗкәа исахьаркны ирыпхәон Ф. Искандер иаҗәеинраалакәа, ипрозатә рәиамтәкәа ркнытә ацыпцәа-ақәа, иқәдыргылеит еиуеицшым аинсценировкакәа. Цабырғны, ацәафәа даараза гәацыҗәарала, бахәатәрала ашәкәыфәы иперсонажәа рхәсахьақәа аадырцшун. Атеатртә қазшы амаз ақғыларакәа ахәаҗшәа гәахәарала ирыдыркылон.

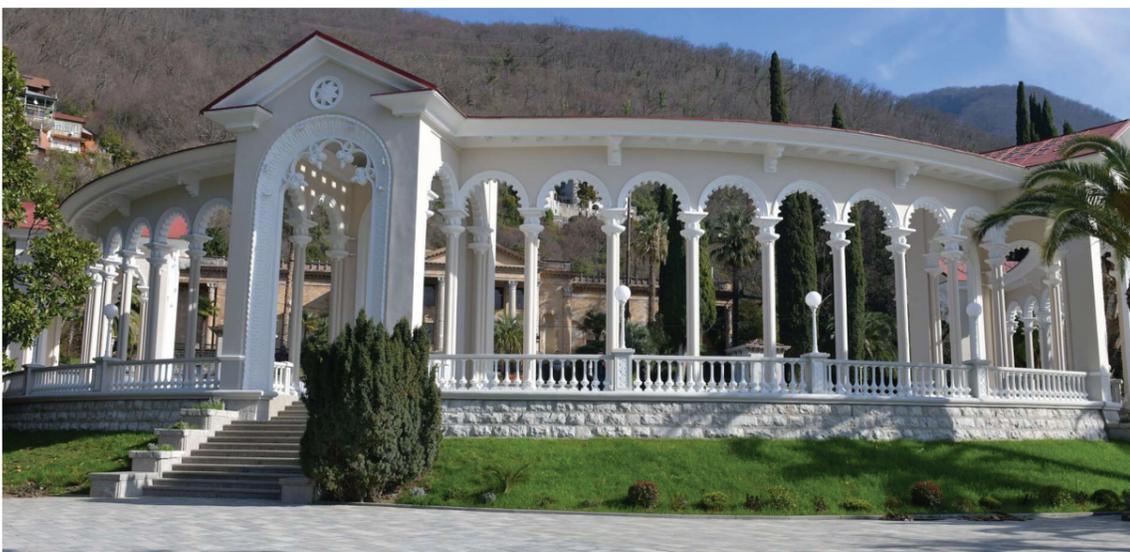
Еизаз идырбан ашәкәыфәы Ақәа дахынхоз ишәны, дзылгыз ашкәо, иара убас ишәымтәкәа ирылху асахьаркыратә фильмкәа ркнытә еиҗа аинтерес тцәз рцыпцәахақәа.

Абас еиҗш иҗоу афәырцшкәа иахдырбоит Аҗсны Ф. Искандер ихъз хәтырла ишәыҗоу, акыр абызшәақәа рахь еиҗагоу ирәиамтәкәа бзиа ишырбо.

Иазгәатәтәуп, Ф. Искандер аҗсшәа шыахәла ишидыруазгы, урысшәала дшыфәуаз. Уи ихазы «Аҗсны иазышәахәо аурыс шәкәыфәы» хәа баша имхәеит. Аҗсуа жәлар рмилаҗтә чыдарақәа еиламырсзакәа ишидыруаз даара ибзианы иааирцшит ишәымтәкәа ркны. Лассы-лассы Аҗсны датәауан.

Иаҗәеинраалакәеи иаҗәабжыкәеи маҗымкәа аҗсшәахь еиҗагәхәеит: К. Ломиа, Ш. Плиа, Кә. Герхелиа, М. Лашәриа, В. Амаршәан, В. Занҗариа, ипроза еиҗагоуп А. Гоҗәуа, Ш. Ақәысба, Ць. Ахәба ухәа рыбзоурала. Ақәа иҗыҗхәеит аҗсуа шәкәыфәы Шамил Ақәысба еиҗеигыз иаҗәабжыкәа реизга «Ицдасхәым ачыс» (Ақәа, 1969).

В. Ажәанба

Зхәышҗаара җымҗәаз

Аехәшьа лгәыбылра

Гуҗуа Цыкырба

Аҗсны еиҗырдыруз, асас изы зығны ашә аартыз, Асовет аамҗа-зы иарбан политикатә еибарх-харазаалак иалахәыз, зныкҗи иҗәәжәара азәы даҗсоуп зырхәоз аҗәәжәә, аҗәыга ду, җтоурых згәы атаҗара иадыз Серге́и Шьярадын-иҗа Цәышба ихьз еиҗыр-дыруеит.

Иҗшәма Лиуба Кәыҗа-иҗа Шам-беи иареи җшьык ашара раазе-ит: Рубина, Рустем, Марина, Ремзик. җааҗәала аколнхараҗы махәҗа-ла аус руан. Ран Лиуба «Асоциали-сттә Цәа Афырхатҗа» хәа ахьз җа-ракы лыхтән. Рығны есымша уаала иҗәын. Атааҗәара реиҗабы Серге́и ихшаз анхбыҗа инаркны Аҗсны иахнагахыо арыҗхараҗәа рзеиҗе-иҗәон. Даргы ырҗсадгьыл атоурых иазҗлымхан. Аҗсуа хатҗа ихымәә-җашыеи иаазашыеи лассы-лассы да-лаҗәәжәон. Абас аҗааҗәара рхы иаҗәыргыо ишыҗаз 1982 шықаса-зы амәамашыи иахкыаны аҗааҗәа-ра реиҗбы Ремзик дҗахоит. Рхәаи ргәыҗраҗәеи еидхәәло аҗстазаара амәа ианын.

Рустем Цәышба иашә данҗа-ха ашҗахь иара иакәын аҗааҗәа-раҗы изхәәҗшуаз. Аҗсны иазкны иҗыҗуаз ашәҗәәҗәеи астатиҗәеи зегы дрыҗхьон. Анхараҗы иани иа-би дрывагылан. Даныхәыҗыз инарк-ны атоурых иазкыз ашәҗәә ргәы-былра иҗын.

Рустем Калдахәаратәи (Ганҗи-дитәи) ашкол-интернат доушҗымтан. Уи ашҗахь Аҗснытәи ахәынҗунивер-ситет абиология-географитә фа-культет дҗалоит, (занаатла агеогра-фия аматәар алихуеит. Истудентра ашықәсқәа раан, ускантәи аамҗа-зы ақырҗәә амлашьратә акци-аҗәеи, амитинҗәеи, аҗәгылараҗәеи имәаҗыргоз иаартны иреҗагылоз рхыҗхьазараҗы дыҗан. Рустем икурс аҗы аҗара иыҗтдоз, иышә гәакыз Хәыхәйт Бганбеи иареи жәлар рфо-рум «Аидгылара» аилатәараҗәа рыҗерыладырхәуан. Аҗар рыҗоуҗка аиҗәәжәараҗәеи аиҗылараҗәеи мәаҗыргон Владимир Анҗәаб, Ерма-лаи Аҗынҗәл, Руслан Гәәжәба ухәа.

Владислав Григори-иҗа Арзынба иа-ра изы дынҗәахшан. Урт изныкым-кәан еиҗәәжәахшан. Уи дихҗәәжәо Серге́и Шьярадын-иҗа зны ус ихәе-ит: «Аҗсуа аразкы ду хаман, убри еиҗш аҗеи хазына дахьҗамаз!»

Рустем иҗсыбаҗ Гәдоуҗаҗа иани-аргоз иаб ида ағны азәгы издырзо-мызт. Иахәшьа Марина, ус лхәеит: «Гәдоуҗа Цәшаа еизаны иахьгылаз снейт. Сара Рустем дыхәны дыҗоуп, вертолиотла дааргоит хәа сархәеит. Апресс-центр аҗны снейт. «Ткәар-чалынтә ахәҗәә-ибашыҗәа шыҗа ааргараны иҗоуп, ианбаарго?» хәа сҗааит. Игылаз ус лхәеит: «Итахаз аибашыҗәа шыҗа рыҗсыбаҗкәа ро-уп иаарго. Урт Рустем Цәышбеи Ни-колаи Луци роуп». Азныказы аду-неи лашьҗеит сара сзы. Амардуан цәҗала сылбаауеит хәа сшаҗыз Рустем ибзиан дыздыруз адыҗа чкәын Роман Силашов дысҗыле-ит. Бамбора аеродром ашкәа си-геит. Аха иаазгоз авертолиот аҗеит. Гәдоуҗатәи акультуратә хан ахь ххынхәит. Еизаз ауаа раҗәан. Хау-аҗәа еилакыҗкызуа иҗәуон. Саб илабашы иҗаргәаны, иеыргәҗәны дгылан. Сара сьҗеҗеиҗәкуамызт. Саб дыздыҗлаз даарылҗын, аҗәә аас-хиргеит: «Хабмырҗхашьан... Башыа иҗсы бмырҗхашьан. Беыргәҗәа!», – ихәан ишыҗахь дхынхәит. Иҗахаз ршыҗыаҗ анааҗыра: «Анҗәа унапы хануп. җашыҗәа еибашыра иааз, хьынҗыуаа рҗынҗә азәы дахьҗам-хаз, ара инхо аҗсуа аразкы хаман... Еизаз итабуҗ!» – ихәеит саб.

Рустем Цәышба дызлаз аҗәыҗ Аҗсны иалсуа амәа Ткәарчалтәи абжыларҗахь ишҗоз аҗәәа иры-лашәеит. Уаҗа дырхәуеит. Ихәра җа-анза Охәреи агарнизон аҗны иҗаз рыла Леонид Наҗкәеби еиҗәка-аз аҗәыҗ далалот. Рустем дызлаз аҗәыҗ «Ашьаушы» ахьзын. Убра дахьынҗаҗаз, аҗиәаҗәа ирылхыз, аҗсуа хәшәкәа рыла Баҗрат Хәхәби

«Аҗсуа хәҗа ишхәаз хәазароуп. Ихымәаҗашыа, иҗәәжәашыа, итәашыа, игылашыа, ихәыҗшыа разазароуп... Аҗалар рҗы иҗәгыланы аҗәа здырхәоз, идырҗәәжәоз, хьахәа-җаҗәа змамыз, зыҗсы иҗыҗ, хәәҗәлар рус азы иааҗ-сахьаз, иаеҗныуҗәәло аҗыи имамзар аҗәын... Аибашыраан зыҗыҗы умаҗа-уаз җыоуҗы-җыоуҗы уаҗәы аҗалар ахыҗо рьтареи рьлабьҗареи рзы аҗәаҗәра ду рымоуп... Атоурых иахамышҗуа Арзынба Владислав иҗәаҗәреи иҗәгылараҗәеи аҗалар шазыҗырауаз, ишрыдыркыоз ишәәлашәыришә-ла, ишәҗхәла, аҗар ирызнаҗәәла...»

Ахәҗа аҗалар дрылаҗылыны дҗәәжәаразы, дызнысыз амәа даныҗшы-лароуп. Иҗаиҗаз ишәроуп, изароуп... Иарбан шьәҗәәлаак иҗаиҗо амал иадхамҗәалалароуп... җҗеиҗәа җтахаҗеи ххәо хҗамлааит!»

Серге́и Цәышба
(2004 ш.)

дизлав дуҗза идырреи иҗсадгьыл ахь имоу аҗәыбылреи Аиааирахь җнаргоит. Аҗәыш иаҗәа ақыр иаҗсо-уп... җаҗкәынҗәа ршыла аҗсаҗдгьыл еиҗәдырхоит. Аха иҗахо раҗәахоит».

Серге́и уахгы-җынҗы Гәдо-уҗатәи аппрес-центр аҗны дыҗан иҗкәын ихабар иезилкаауазар хәа. Аибашыра цоиҗыҗәеи аҗәәеи жәа-ха мшы анҗуаз Рустем Серге́и-иҗа Цәышба фырхатҗарала Очамчыра араион Кындыҗ аҗыҗа аҗарҗәраан дҗахәит (27.09.1992 ш.). Аибашыра аҗхәтәи амшкәа рзы Баслахә аҗыҗа аҗарҗәраан Рустем дырхәхшан.

Серге́и иҗа избаҗә далаҗәәжәоз-мызт. Еснаҗ мрагыларатәи афронт иҗәы иҗхон. «Амаҗәаз иҗакуп. Рабьар, рыфатә-рыҗәтә, рхы иахәа-роуп, ргәы кармыҗроуп». Азәы ағ-ны данааилак абас ихәон лхәеит иҗҗа.

Рустем иан лылақәа җаҗшьза данааоналақәа, иара ус ихәон: «Ара аҗәуара җалазом, мрагылара инхо хәшыҗәа аҗхыраара ртахын. Рустем иҗаиҗаз ииашаны иҗаиҗеит. Зегы лахьынҗак-лахьынҗак хәмоуп, иҗа-ло аабап. Анҗәа инапы хануп...»

Аҗсны аибашыра иалагаанза Сер-ге́и аҗарауаа, аҗсуа интеллигенция лассы-лассы изнеиуан, иҗәәжәон.

дихәышәтәуан. Ашҗахь Рустем дыз-лаз аҗәыҗ Кындыҗка ииасит. Кындыҗ аҗарҗәразы апартизанҗәа ргәыҗкәа руак җамаз Гогиа напхгара аиҗон.

Аиҗахысра гәҗәәкәа руак аан, Рустем иуаҗәа ахы аахәит, иааиҗәа-ра анеира алшара ыҗамызт. Аамҗа җыҗк шҗазыҗы, ирулак Рустем да-лыргеит. Иалгараан иҗахазгы җа-леит. Рустем ашьа раҗәаны иҗә-җеит. Ткәарчалка ахәышәтәыртахь дырҗеит, аха иҗсы рзеиҗкәмырхәит. Ускан Мрагыларатәи афронт аҗы еибашыуаз Рустем рнапы дыкәыр-гыланы дымәаҗыргеит. Ахьа тоубыҗ дҗатцаны, иаҗахыз зегы аҗцаны назаза хәа ихәаны дызҗаз атоубыҗ амәа иҗәыҗҗеит. Кәтол аҗыҗаҗы инхоз Рустем иан лахәшьа Дусиа Шамба – Талаҗәуа атоубыҗ даҗны дааит. Рустем ишыҗәә аибашыҗәа ахы аҗареи еизыргеит, авертолиот аҗәәа идыртәар аҗсыбаҗ рырымҗа-разы. Уи Дусиа илыртеит, аха амәан иртахымхазеит. Ашҗахь уи абьҗар алаахәан.

Рустем Цәышба дигәалар-шәо аибашыҗы Бганба Адамыр ус ихәеит: «Рустеми сашыа Хәыхәыҗи еишыҗәк реиҗш еизыҗан, еизаа-иҗәан. Рустем итахара җәәәәла җа-блит. Иахьа Рустем дызҗеиҗашыуаз

Арасазыхьаа еснаҗ дырҗәәладыр-шәоит. Уи ихьз акамыршәаразы Арасазыхьәи ашкол аҗы акласс ихьз ахҗоуп. Абаҗаҗы ихьз ануҗ, исахьа кыдуҗ... Рустем аҗсуала иа-азаз, ауаҗра дуҗза злаз, зхы аткыс зыҗсаҗдгьыл бзиа избоз, иҗәымшәаз хатан».

1960 ш. октиабр 22 рзы ииз Рустем забиҗара иаҗыҗҗашаз иакәын, дҗааҗәарамызт. Фырхатҗа-рала иҗахаз анышә данамардоз Владислав Григори-иҗа Арзынба аҗысыҗраҗы дыҗан. Зҗааҗә дҗа-хаз Серге́и Шьярадын-иҗа диҗыҗабо дидгылан. Афырхатҗа фырхатҗаҗс дымәаҗыргеит.

Рустем Цәышба иахәшьа Мари-на лашыа данҗаха ларгы аҗсаҗдгьыл зыҗхоз дынрывагылеит. Илылым-шозгы лылыршаны Аиааира даҗы-леит. Иахьа аҗбатәи аҗәыҗ ахымхәа хәа дыҗоуп. Аныҗәара лҗәыуадаоуп. Дызнысыз амәеи лҗааҗәа ирхырга-зи лаҗыҗыла еиҗалхәоит.

1994 ш. Аҗсны зхатәәаҗхараала иааны еибашыуаз Даҗстантәи авар Мусаев Ибрагими лареи рыҗстазаа-ра еилартҗеит. Аҗнаҗаҗы аҗеи диит.

«Рустем данҗаха ашҗахь убас аҗагылазаашыа җалеит, хан аҗстазаа-ра лхы ахылбаауан, анышәынтракәа дрыдҗзоуҗы, есааира лымҗкәа җаҗсон. Саб иаҗны ашә ақыр сҗахза-мызт.

Ииз аҗеи Рустем анихьзистә маҗк саби сани рҗагылазаашыа еиҗ-хәит. Ахәыҗы иаб иасхәеит сьҗәла истар шыҗахыз. Дара рҗы ан илҗа-ху аҗәла алылхуеит. Аҗны саннеи саб сьҗәҗәкы иасхәеит. Азныказы мап иҗит. «Ахәыҗы иаб иҗәла дахы-бымбаан», – ихәеит, илаҗыҗкәаҗы рҗылархәит. Аамҗа җыҗк аҗа иҗа-ла иҗәыҗыргеит. «Дара рмилаҗ рҗы ус иҗоу аҗас рымазар, ргәы иалымсу-азар хәҗәла иҗа», – ихәеит. Раҗхьа – саб мап аник, ахәыҗы иҗәлала ар-шахатҗа хәит. Саб данақәшахатҗа иара 11 шықаса ихыҗтан. Ускан заб-ду изыҗырауаз Рустем хәыҗы иаб-ду ус иеиҗәеит: «Даду, сара атәы-лауаошәҗәы ансырто сьҗәла схала исыҗсахуеит». Рустем ииҗәаз иаҗәа наиҗеит.

Сан лыҗстазаара далҗит. Саб дычмазаоын, дбатәын. Сҗааҗәаратә җагылазаашыа удаоын. Уи зегы аартны Рустем иаб иасхәеит. Иҗаз еиликааит. Аибабара хәҗыоуп, иҗа дивоит. Саби сани рыҗкәа җын-чуп. Сашыҗәа ашыҗыҗы анышә иахьамоу даргы рааиҗәа ишыҗо-уп», – лхәоит Марина.

Серге́и Шьярадын-иҗа Цәыш-ба иашҗаҗы аҗстазаара аҗаҗкәа рҗеиҗыҗхуеит. Еибашыуаз Марина, Рустем ишәоуразы амәа ианылаз лыҗзәеи лареи Аиааира хәзарге-ит. «Сара, Аҗсны Афырхатҗа Рустем Цәышба иахәшьа, иҗахуп хәҗәлар аҗеиҗш бзиа роурҗ... Зышә акыз, Аҗсны ахы-атыхәа, зхатәәаҗхара-ла иааны еибашыуаз рҗааҗәарақәа, зыҗстазаара фәхтәаз аибашыҗәа зегы ргәәлашәара аҗаҗхьа схырхәоит. Зышара аҗсаҗдгьыл азы иаааз аҗааҗәа-ахҗышлқәа шәыҗәәара аҗаҗхьа ххы лахәҗкәу-еит. Аҗсуа жәлари Аҗсни еигымзаа-ит, бзиарас иҗу зегы рыҗзааит», – лхәеит лара.

Аҗсны еиҗәааз жәлар рфорум «Аидгылара» иалахәын Серге́и уи иҗа Рустеми. Серге́и Абҗархыкә ақытан «Аидгылара» дахантәоын.

– Хәҗәлар ирыдхәәлоу ахҗысқәа сара сзы ипшыоуп. Урт анысгәа-лашәо җааҗәала зегы аҗыҗахәа хәаҗны хәныҗаз аамҗахь сагоит. Иҗабуҗ аҗстазаараҗы иҗаз ато-урыхтә хҗысқәа рахь лассы-лас-сы хьызырҗшуа, иахгәәлазыршәо, иахьырхамышҗуа... Ашәышкәсәкәа ирылганы, азеибафара рҗеамҗкәа-ны аҗсуа жәлар еиҗәдырхаз хәҗ-саҗдгьыл аҗеиҗш ду аиуааит, уи зыҗ-сы аҗәызҗаз, изыхьчаз зегы назаза хәҗсаҗдгьыл атоурых иаҗәыҗыны инхоит. Зхәышҗаара җымҗәаз Сер-ге́и Шьярадын-иҗа Цәышба иматә дышәыҗкәаит.

Аҗарауҗ иаҗхарауа

Абиблиотека аартуп

Гәдоуҗа араион У. Аҗраба ихьз зху Мгәызырхәатәи абжыратә школ аҗны абиблиотека аартуп.

Леуа Борис-иҗа Леиба Мгәы-зырхәатәи абжыратә школ до-ушҗымтан. Аҗәатәи арҗафратә институт далҗеит. 30 шықаса инеиҗынкыланы аҗсуа бызшәеи алиҗератури рьрҗаҗыс дыҗан. Убарҗ аамҗкәа рзы алиҗературатә җружкыҗы напхгара аиҗон. Аҗсны Аҗынҗәыҗәлатә еибашыра иана-лаҗа даара иҗәыҗәҗәеит. Иааира-ла хәиҗашыҗәа аныхынхә, урт ра-хьтә иҗахаз рылымкаа ашкол ахь анеира ихы ахибааит.

Ааиҗәа ашкол аҗны еиҗәка-аз аусмәаҗгәтә аалыртит Мгәы-зырхәатәи абжыратә школ адиректор Марҗа Цыкырба. Уи инатшьны иазгәәлҗеит Леуа Бо-рис-иҗа ашкол аҗы иҗәбааа шдуз. «Уи диҗыҗәеи 85 шықаса аҗра ина-маданы Мгәызырхәатәи абжы-ратә школ аҗны ихьз зху абиблио-тека аахартуеит», – лхәеит Марҗа Заур-иҗа.

Мгәызырхәатәи абжыратә школ ақыраамҗа инеиҗынкыланы напх-гара азҗоз Емма Гәымба иазгәәлҗе-ит: «Иаахартуа абиблиотекаҗы иҗоу ашәҗкәә рфонд маҗзам. Урт ашәҗкәәа ирыҗаҗҗоит. Аҗаҗәәа уаҗа итәаны иаҗхьо аҗагылазаашыа рахҗоит. Хбиблиотека азын маҗка-на аҗхьаҗәәа ирымбац аҗсуа фыр-хатҗаратә епос «Нарҗаа» (жәа-то-мкны иҗоу, уаҗәәзы ааба җыҗҗит) ашкол иазааишҗит уи иҗәыҗшәәә, академик Зураб Цыапуа. Арҗаҗәеи аҗаҗәәеи рыхьзала иҗабуҗ хәа иаххәоит. Даара хәиҗәыҗҗеит...»

Иҗәәжәоз зегы Леуа Леи-ба иаажәеи иаамҗашәреи иа-лаҗәәжәон. Аҗсны Жәлар Реизара адепутат Баҗра Цилиа ихәеит: «Ас еиҗш аиҗыларакәа рымәаҗгара атаҗәәа рзы акратанакуеит. Леуа Борис-иҗа дзымбачыз, дызымды-руз аҗаҗәәа дырдыруеит, инарҗа-улары инысымәа рзаанхоит, еиҗы-кааз иҗабуҗ хәа шәаххәоит.»

Гәдоуҗа араион аҗара аҗәа аиҗабы Адгәры җарази иҗәгы-лараҗы дазаатҗылеит: «Л.Леиба инысымәаҗы даҗәа даҗка җыҗк аа-туеит. Абжыратә школ аҗы аби-блиотека иаашыҗрута аҗаҗәа рзы акратанакуеит. Иаргы иҗәба-аи идырреи здыз ашкол аҗы ихьз назаза иаанхоит. Ашкол анапхгари аҗаҗәәеи иҗабуҗ хәа шәаххәоит, еиҗышәәааз аус ду азы.»

Мгәызырхәа аҗыҗа Ахада Бе-слан Аҗраба ихәеит: «Харҗаҗ ду иидыруза раҗәан. Хәхьааилаҗы-лоз аҗәыҗә-аҗәтә далаҗәәжәон. Аҗәлар бзиа ирбоз, ирзааиҗәаз уаҗын. Иҗшәмеи иареи ахшара бзиа раазеит. Аҗыҗаҗы акы аныҗоу иаҗхарауеит, еснаҗ рлаҗала җарҗо-ит. Иара инапшымҗкәа зегы еид-кыланы, еҗәыршәаны аҗхьаҗ из-назго ипшәмаҗхәыс Нонна Бебиа иҗабуҗ хәа лаххәоит.»

Аиҗыларакәа аҗаҗәәа Леуа Бо-рис-иҗа Леиба инеиҗа-аимдо иаҗәеинраалақәа ирыҗхьон, урт зегәартон ашкол аушҗымҗәәа зегы аҗәеинраалақәа шыркызы. Аиҗыларакәа иара убас еиҗка-ан Леуа Борис-иҗа изкыз афото-сахьақәа рҗәыргәҗәтә. Иаҗааз зегы уи аҗәыргәҗәтә аинтерес рыманы иахәәҗшуан. Ишымҗкәа реизҗақәа жәаҗәа иаадырҗы ихьз зху абиблиотекаҗы иҗәгылан.

Абасала, шықәсыраҗәәла аҗа-ра-аазара аамҗ азызухьаз Леуа Леиба ихьз хаштра аҗымкәа абиҗара җыҗкәа ирзаанхоит.

Цсабарала ицкъоу аалытц

Уеызукуа-аеузнакуеит

Елана Лшæриа

■ Апсуа жæафканы ирхæоит уеызукуа аеузнакуеит хæа. Уи знаало атагылазаша рацæуоп, аха еснагъ цакыс иамоу акуп-иагъа иуадафæргы, хыккыла узынеиз, уеызукуыз аус укæман-шæалахоит.

Абри афæза адунеихæйшышæа цæкас зхазы изгаз дреуоп ақытанхамæа æ-напыкла зæадцаланы изырфæо сажæабжъ зырку ардыс - Ахра Какалиа. Ахра дынхоит Очамчыра араион Араду ақытан. Шыкæсæк рагъæа иара иаб ицъынцъ афæ адгыл ақæаарыхра хшашыцлахоу, ацъыкæреи, афæид, аутрагъы жæлахккæа рыла ақæымкæа, адгыл изалхуа дæа мæхакыки фазараки аитарц избеит. Азнаказы напы аиркирт аххыла хккæа рымацара раазара. Хаталатæи аусдыкылаф ихæоит, уи акыр дшазхæйцуаз, аганкæа зегъы шыкылиршæшæаз, нас дзыкæныкæаша хæа стратегиак шалихыз. Ацъармыкæафæи иуоуа, ахæйшæтæгæа атань иаазоу аци-аахккæа рақæымкæа, иара итагъын адгыл амч мацарала изызхæз, уаха химиатæ рцæйрак злам, цсабарала ицкъоу аалытц азырхæра. Ус иагъыкæитæит.

Ахра Какалиа занатла деконмиступ. Ацара даналга анафс Ақæа аус иуан, изанаат иқæманшæаланы ицааиуан. Аха, аамтæк азы избоит, ақытæ аастагъы дзыдхæалаз ақалакъ ааныжъны иаб ицъынцъахæ ахынхæра. Хæара атахума адгыл

Адоуха аиқæырхаразы

Стелла Сақаниа

■ Ишдыру еипъш Апсны асахъагъыцæа Реидгыла ахыбра блит ажъырныхæа 21 ауа уака ишьтæз 4 нызкъ сахъагъыцæа рк-нытæ, 150 цыра еиқæхейт.

Иахъа ахæйнтæрратæ асахъагъы-хратæ голлереи аиташъақæырғыла-ра иафæуп. Уи аиҳабы Сурам Сақаниа иажæақæа рыла, арт аиташъақæыр-

рала, дарбанзаалакгъы анхашы изы ихæарта дууп ифæцу, адгыл иазку адыррақæа риура.

«Хæарада, азæи игæи иаанагар ауеит, апсуа адгыл ақæаарыхра иазкны ифæцу изырто дыкоума, мамзаргъы изымдыруа йкоума хæа. Ирацæоуп зæеыцсахыз, ирацæоуп ихарфæйшæа, иҳадахкылаша, иахцæша. Адунеи афæи имфæпысуа ахауатæ еыцсахрақæа зегъы ирбартоуп, урт афакторкæа адгылкæаарыхра знапы алаку инхамфæа ианымцшыр аузом. Шака ирацæаны ахимиатæ хæшæкæа атцаазарафæи ххы иахархæо уб-ри акаратæкæа адгыл иазеицæоу фæхтоит ихæоит анхашы.

Ахра Какалиа игæаанагарала, иш-неи-шнеиуа, аамтæк азы адгыл мчы амазамкæан, хæшæйда акгъы унамто икалоит. Убри афæйнтæи иауурыхуа амч азто арцæырақæа ратара угæи итаукзар, хархæара зыура ауеит ип-сабаратæу аилабаақæа ирылху.

Ахра Какалиа иутратыккæа ацъармыкæахы инагазом. Аусдыкылаф иахызы аханатæ избеит иферма иадхæалоу аинформация зегъы асоциалтæ хæкæа рæтæи идаккæа ркны ауаа ирылаиҳæаларц. Уи анафсгъы, идаккæа иатфæу рхыцъызара итегъ аиҳатæразы, итихуеит зæлымхæ-ра змоу авидеонтамтæ мацкæагъы. Аус рыциуеит Очамчыреи Ақæеи ақалаккæа рсасаиртæкæа, дара цсабарала ицкъоу аалытц аархæоит иара ифæи. Ирацæафæуп аутрагъы аахæаразы итцаало, афæтца фæзто анхæцæагъы. Иалху амшкæа рзы машынала урт ирзыргоит ирхæу ахккæа. Абас ала, ардгъы илшеит аамтæ кьæфæк иалагзаны ахашæала иоуа ақатарæа.

«Макъана хæмехаккæа зынза имачуп, аха уажæшъта хардыруеит, иҳазæлымхæуп», ихæоит иара. Аусдыкылаф Ахра Какалиа деилахоуп, хтæфæйхак имамкæан. Аха, адгыл ақæаарыхразы имоу адыррақæа изтаху анхæцæа ирыцæишæоит. Уи азы еиқæаан атренингкæа. Уажæи ааигæа аферма итааит ААУ асту-дентцæа, урт ирбаз ираҳаз даара иргæафæхейт. Анхашы иҳагъа иакæзар, ихæоит ирласны залартæара хацир-краны дыкоу агæтæккæа ишреиуоу, шыкæсырацæала изызхæуа ациаах-ккæа раазара.

Иара иазгæиетæит убасгъы, ишитахæу Апсны иахъатæнакуа ала-мала иуцъыхамшæо, адекоративтæ фæзшæа змоу ахккæа раазара. Уб-ри аан, Ахра Какалиа дацъыцхам-шæақæа ихæоит, шыкæсæкæк рагъæа игæи ишаанамгоз адгыл абри акара дазыманшæалахæп хæа. Аха, Ахра Какалиа лтшæабзиалатæи ибизнес мац ахала икæмлазæит. Уи иадуп ацъабаа рацæа, уи иацуп адыррақæа. Урт зегъы анеинаала аусдыкылаф иеыззыкыз ахæагъы аеизнакит.

Гагъылиа-Афъызба лтыхымтоуп. Иаз-гæиетæит, убасгъы абылра иалтцыз асахъагъыцæа иаразнак уна-дыххылан ишумзыреиуа, арæеиртæ тыпгъы шыманшæалам. Ашъақæыр-гыларазы ахарахæара змоу еиуе-ипъшым аматæркæа, унадыххылан Апсны афæныцка иузыпъшауам. Уб-ри афæнытæ урт рыпъшааразы аинтер-нет рхы иадырхæоит.

Иахъатæи аамтæзы Апсны асахъагъыцæа голлереи аус-зуфæа, аамтала русура ахыагоу И. Гъ Папаскыыр ихъз зху Амилаттæ библиотекæа ахыбрафæ русура иа-цырцæит.

Хæагъæагъы аусеицуразы

Аицъыларæкæа

■ Атагылазаша чыдакæа агæантарæи ашæартадара рапы-хрей рганахъала атæылақæа рыфæбагы русеицура иалацæажæ-ит атагылазаша чыдакæа рзы Апсны Урыстæыла Рминистрæкæа реиҳабацæа.

Лев Кæйтциеи Александр Курен-кови реицъыларæ мфæпысит Моск-ва, есышыкæсатæи жæларбжъаратæи ацæыргæкæца-салон «Ашæартадара – 2024», – иаанацæуеит Апсны атагы-лазаша чыдакæа рзы Аминистрæра.

«Чыдала иалкаан ахæафæтæи аусеицура, ахæтакахъала атагыла-зааша чыдакæа раан ахæйнтæр-ратæ хæаа иахъынзауа ирмарианы ахыцра, ааха зауз ахæйшæтæыр-тæкæа

рахъ рнагара», – азгæацоуп адыр-ратæрафæи.

Александр Куренков иаликаит Апсны атагылазаша чыдакæа рзы Аминистрæра ичыдоу арратæ опе-рация иахъанатæакуа инангзауа аусмфæагæтæкæа акырза шрыцаркуа

Ииун 1 азы атагылазаша чы-дакæа рзы Урыстæыла Аминистрæра Александр Куренков аиҳабы инапх-гарала Ногинсктæи апсеиқæырхатæ центр ацара-еазыкæацаратæ дæи аф-ны имфæпысит Аминистрæра амчкæеи ахархæагæеи дырбарæа.

Ацаратæ центр атрибунақæа рк-ны икæз ахæаанырцæтæи асасцæа рхыцъызара далан Апсны атагы-лазаша чыдакæа рзы аминистрæ, аинрал-леитенант Лев Кæйтциеи. «Ашæартадара» асалон мфæпысу-ан Москва, май 24 инаркны ииун 1 азынза.

Акультураатæ марафон

Аманда Анталаа

Латцарамза аеиешамтæз Аку-льтураатæ тыц «Гума» акны Атæыла Ахада идгыларæ ала имфæпысит апрокæт «Акультураатæ марафон»

Апсны араионкæа зегъы ркын-тæ аиҳабыратæ класскæа рцæацæа рзы еиқæаахоит алекциякæеи, аказаратæ-класскæеи, апсуа шæахæафæцæеи, асахъагъыцæеи, аетнографиаатæ усзуфæеи, ацарау-ааи, аказара знапалакуи ркнытæ.

Арт ахæйлцæзкæа рызкхоит амилаттæ ашæақæа, иара убас амил-латтæ музыкатæ рхæагæкæа роркестр алахæйлацæа, иреиғу ацарауаа рлекциякæа, асахъагъыцæа ркын-тæ аказаратæ класскæа, амилаттæ культури, аказаратæ дунеи рахъ абзиабара рызцæыргæа хыккыс икæтаны.

Пшымз иалагзаны ахæйцкæа ирцæлоит ажæйтæ апсуа цаскæа, ахыци-ахæымпæли рыла ахысшæа, ажæйтæ апсуа кæашарақæа ухæа апсуа ибззаразы аинтерес зцоу жæпаки аусхккæа.

Апрокæт хацаркны латцарамза 24 азы апсуа милаттæ музыкатæ инстру-менткæа рцоурых ахцæажæарала. Уи мфæагæит ахæйнтæрратæ милаттæ аоркестр Асахъаркыратæ напхæаы, Апсны зæацæзтæыз акультура аус-зуф Денис Арухаа.

Латцарамза 25 рзы имфæпысит апоезиа ахæйлцæа, иара убас А. Чачба ихъз зху Ақæатæи асахъагъы-хратæ бжъаратæ цæраиуртæ аушъымтæцæа-асажъагъыцæа қыпшцæа русумтæкæа рцæыргæкæца. Латцарамза 26 – ахæйцтæи ақæа-

шаратæ студиа «Акæашара амæа» рхықæшаратæ қæгыларæа.

Латцарамза 27- асахъагъыцæа Па-лина Зинченко хаталатæи лцæыр-гæкæца.

Латцарамза 29- ахыци-ахæымпа-ли рыла ахысра иазкыз аказаратæ класскæа мфæагæн.

Латцарамза 30-Апснытæи ахæйн-тæрратæ университет афæйхантæ афакультет аушъымтæцæа рди-пломтæ усумтæкæа рцæыргæкæца. Асахъақæа рцæыргæкæца аартуа анапхæаы Хыбыла Возба иаз-гæалтæит, асахъагъыцæа қыпш-цæа русумтæкæа ацæыргæкæца зал дукæа шрыкæнаго, иара убас ирзе-иғъылшæеит ақæфæирақæа. Ацæыр-гæкæца акны иаарцшын 2023 шык-сæзтæи аушъымтæцæа рсахъақæа 20. Ацæыргæкæца зейицш хъзыс иамаан «Аамтæ, ахтыс, ауаа».

Асасцæа азæлымхæара ду рзац-ны ирыхæацшун агæыргъæра, алахъеиқæра, агæахæара, ашæа-ра, арыцхашъæра рызцæырызгоз атыхымтæкæа.

Атемақæа акырза итбаан амҳа-цъырра инаркны еицъырдыруа ацоурыхтæафæцæа рпортреткæа раарцшæра афынза.

«Акультураатæ марафон» рагъæ-тæи амш азы дæааит Апсны Ахада Аслан Бжъаниа. Апрокæт алахъы-лацæеи, атцаарадырра аусзуфæеи, аказаратæ класскæа рымфæа-гæцæеи ирзеиғъышæеит ақæфæира-қæа.

«Ари акультураатæ марафон даа-ра акыр атæнакуеит апсуа цаскæеи, ақъабзкæеи афæр рыларцæаразы», – хæа азгæиетæит уи икæгыларæафæи.